

PSIHOSOCIJALNI RAZVOJ LIČNOSTI

Sadržaj predavanja

- Modeli razvoja ličnosti
 - *Sazrevanje i razvoj ličnosti*
 - *Prilagođavanje i ličnost*
 - *Poređenje modela razvoja ličnosti*
- Psihoanalitički modeli razvoja ličnosti
 - *Model konflikta i model deficit-a*
 - *Nivoi organizacije ličnosti*
 - *Mehanizmi odbrane kao mehanizmi razvoja*
- Ishodi razvoja ličnosti
 - *Psihički poremećaji*
 - *Zrela/prilagođena ličnost*

MODELI RAZVOJA LIČNOSTI: SAZREVANJE I PRILAGOĐAVANJE

- **Dete – čovek u malom** (srednji vek; *kvantitativna razlika*)
- **Dete – biće koje se postepeno razvija u čoveka** (biološki, psihološki i socijalno; *kvalitativna razlika*)
 - Razvoj roditeljske potrebe za emotivnim ulaganjem u odnos sa detetom
 - U prošlosti – roditelji su se slabije emotivno vezivali za decu (loši uslovi života i veća smrtnost dece i majki na porođaju)
- **FAKTORI RAZVOJA LIČNOSTI:**
 - Nasleđe (biološki faktor)
 - Fizičko i socijalno okruženje (sredinski faktor)
 - Ljudsko ponašanje sa svojim posledicama (samoaktivnost)

SAZREVANJE I RAZVOJ LIČNOSTI

- **RAST i BIOLOŠKI RAZVOJ ČOVEKA** – regulisani hormonima

- Periodi ljudskog razvoja:

Detinjstvo – najveći broj promena tokom rasta i razvoja (u 1. godini):

- Formiranje i učvršćivanje kostiju lobanje
- Prohodavanje
- Razvoj udova i sticanje psihomotornih veština – razvoj šake i veština upotrebe prstiju*
- Razvoj govora – imitiranje ljudskih glasova → imenovanje predmeta → sklapanje rečenica → pričanje priča

Period osnovne škole – nivo zrelosti omogućava pisanje i služenje jezikom

Adolescencija – početak rada seksualnih hormona i ulazak u pubertet → burni period promena tokom adolescencije

Hormon rasta – do 21. godine (**period mладог одраслог doba**)

	FAKTORI RAZVOJA LIČNOSTI		
	BIOLOŠKI	SREDINSKI	SAMOAKTIVNOST
ODLIKE	Kritični periodi sazrevanja	Neophodni uslovi za učenje i uvežbavanje	Učenje i vežbanje

- **Određen stepen biološkog razvoja – preduslov učenja pojedinih veština i sticanja određenih znanja (biološki faktor)**
- **Za razvoj pojedinih funkcija** (hodanje, pisanje, seksualno ponašanje) **neophodan je razvoj određenih organa i funkcionalnih sistema**
- **Maturacija** – proces biološkog sazrevanja ljudskih sistema i organa
 - **Pojava kvalitativno novih funkcija** u određenim periodima razvoja
 - **Kritični periodi sazrevanja** – periodi u razvoju kada je najbolje vežbati određenu funkciju i sposobnost, kako bi se ona adekvatno razvila i učvrstila
- **Da bi došlo do USPEŠNOG RAZVOJA određenih funkcija neophodno je UČEŠĆE SVA 3 FAKTORA RAZVOJA LIČNOSTI!**

- Tokom **procesa psihološkog sazrevanja**:
 - Psihički procesi se *postepeno razvijaju*
 - Psihičke osobine se *stiču i menjaju*
- **Kognitivno sazrevanje (intelektualni razvoj)** – Intelektualni razvoj nije postepen i kontinuiran, već se odvija kroz 4 kvalitativno različita stadijuma (**Žan Pijaže**)
- **Emocionalno sazrevanje (razvoj osećanja)** – diferencijacija emocija iz prvobitno nediferenciranog stanja uzbudjenosti (**Katarina Bridžis**)
- **Konativno sazrevanje (razvoj voljno-motivacionog ponašanja)**
 - **Sazrevanje** – celokupni razvoj ličnosti
 - Osoba postepeno stiče psihosocijalne funkcije potrebne za samostalan i uspešan život u ljudskoj zajednici
 - **Zrela ličnost** – proizvod uspešnog sazrevanja
 - **Intelektualna zrelost** – dostignut nivo intelektualnog funkcionisanja
 - **Emocionalna zrelost** – uspostavljanje i održavanje adekvatnih odnosa sa osobama za koje se emotivno vezujemo
 - **Socijalna zrelost** – sposobnost osobe da se adekvatno uključi u društveni život (učešće u društvenim organizacijama i aktivnostima); kontakti sa drugima tokom radnog veka

Faktori razvoja ličnosti i vrste zrelosti

FAKTORI RAZVOJA	VRSTE ZRELOSTI		
	INTELEKTUALNA	EMOCIONALNA	SOCIJALNA
BIOLOŠKI	Periodi kognitivnog razvoja	Pojava kvalitativno novih emocija	Pojava novih oblika socijalnih interakcija
SREDINSKI	Olovka Papir Knjige Škola	Porodica Rodbina Vršnjaci	Udruženja Manifestacije Posao
SAMOAKTIVNOST	Govor Čitanje Pisanje Rešavanje problema	Briga (empatija) Zahvalnost (radost) Opraštanje (ljutnja) Izbegavanje (odvratnost)	Takmičenje Prijateljstvo Saradnja Poslovni odnosi

PRILAGOĐAVANJE I LIČNOST

- **Prilagođavanje (adaptacija)** – menjanje živih organizama u skladu sa karakteristikama životne sredine u cilju opstanka (*biologija*)
 - **Sazrevanje** – naglasak na **prirodnom razvoju** organa i funkcija
 - **Prilagođavanja** – naglasak na **promenama u ponašanju** do kojih dolazi zbog uticaja promena u sredini
- **Prilagođavanje** – proces **menjanja ličnosti** u skladu sa uslovima **socijalne sredine** koji vodi **uskladživanju ličnih potreba i navika** sa zahtevima i karakteristikama date sredine (*psihologija*)
 - **Procesi učenja (učenje po modelu i učenje uviđanjem)**
 - **Prilagođavanje društvenoj i životnoj sredini**
 - **Menjanje životne sredine i uticanje na kvalitet društvenog života**

❖ Uzajamnost i neophodnost odvijanja oba procesa!

- **Sazrevanje** – neophodan proces kojim se **organizam** i **pojedine njegove funkcije razvijaju** u određenim **kritičnim periodima razvoja**
- **Prilagođavanje** – proces **promene ljudskog ponašanja**, koji posebno dolazi do izražaja kada se naglo promene životne ili društvene okolnosti razvoja
 - **Tipične životne situacije koje zahtevaju povećano prilagođavanje** – *polazak u školu, venčanje, zaposlenje...*
 - **Nenadane situacije** – *nesreće, vanredne situacije...*
 - **Akident** – iznenadni neočekivani događaji koji se dešavaju slučajno
 - **Incident** – učestalost određenog nepoželjnog događaja u populaciji, ili uglavnom prisutna, stalna tendencija u delu populacije
 - Faktori procene ishoda prilagođavanja:
 - **Osobine ličnosti**
 - **Težina situacije**
 - **Preostalo vreme za prilagođavanje**

POREĐENJE MODELA RAZVOJA LIČNOSTI

- **MODEL – teorijski okvir pomoću kog se objašnjava određena pojava**

MODELI RAZVOJA LIČNOSTI		
	MODEL SAZREVANJA	MODEL PRILAGODAVANJA
PRESUDAN FAKTOR RAZVOJA	Urođene tendencije	Pritisak sredine
NAGLASAK U RAZVOJU	Razvoj dispozicija u sposobnosti	Učenje novih oblika ponašanja
BAZIČNI PSIHIČKI PROCES	Individuacija	Socijalizacija
BAZIČNI MOTIV – CILJ	Samoostvarenje	Konformiranje

- **SOCIJALIZACIJA (SOCIJALNO UČENJE)** – usvajanje i učenje onih oblika ponašanja koje društvo nagrađuje a inhibiranje onih koji se smatraju nepoželjnim
 - Bazični motiv – cilj socijalizacije – **konformizam** (potpuno usvajanje društveno poželjnih i prihvaćenih oblika ponašanja)
- **INDIVIDUACIJA** – težnja ka sve većoj autonomiji, samostalnosti i duhovnoj celovitosti (težnja ka ostvarenju sebe – samoaktualizacija, samoostvarenje)

PSIHOANALITIČKI MODELI RAZVOJA LIČNOSTI

□ MODEL KONFLIKTA – Frojd

➤ *Sukob između osnovnih principa čovekovog života*

- **Princip zadovoljstva** – nagoni teže ispunjenju želje (zadovoljenju poriva)
- **Princip realnosti** – ne dozvoljava ili odlaže ispunjenje želje

➤ *Sukob između različitih instanca ličnosti*

- **Id i SuperEgo (posredstvom EGA)** – seksualne predstave i moralne zabrane

➤ *Sukob između različitih nagona* (seksualnog i Ja-nagona, između psihičke želje i psihičke odbrane)

- **Edipalni konflikt*** – složen razvojni sukob (između ljubavnih i ubilačkih želja prema roditeljima, između datih želja i zabrana sredine – *incesta i oceubistva*)

- Definitivno **razrešenje** – tokom adolescencije
- **Osamostaljivanje izlaskom iz trougla majka–otac–dete**, potraga za osobama sa kojima će se ostvariti emocionalno ispunjavajući i smisleni odnosi
- **Neadekvatno razrešenje** – umesto ulaska u zrele odnose **osoba ponavlja nerešenu situaciju edipalne faze** pronalaženjem **novih odnosa ljudskih trougla (ljubavnik/ljubavnica)** – u kojima odigrava svoju tragičnu sudbinu

❖ Karakteristike edipalne razvojne faze (3.–6. godine):

- Dete se oseća delom trougla majka – otac – dete i pokušava da **sebe pozicionira u dijadni odnos** sa jednim od roditelja, jer **naslućuje specifičan značaj međusobnog odnosa majka – otac**
- **Tendencija povratka na ranije dijadne odnose** – sukob između ljubavi i mržnje se privremeno rešava kroz želju za uklanjanjem jednog od roditelja i **zadovoljenje potrebe za ljubavlju sa drugim**
- Pojava **seksualne radoznalosti** i svesti o **razlici između polova** (interes za razlike u polnim organima)
- Interes za tajanstveni **seksualni život roditelja** i pojava **različitih teorija o svom postanku** (rađanju)
- **Razmišljanje o smrti** (ljudskoj konačnosti) i **razvoj teorija o zagrobnom životu**
- **Strukturiranje ličnosti kroz izgradnju Superega** (**usvajanje društvenih zabrana** i **izgradnja Ego-ideala** → **potiskivanje incestuoznih i oceubilačkih ideja**)

MODEL DEFICITA

- Uloga **interakcije između pojedinca i socijalne sredine** neophodna je za **izgradnju unutrašnjih psihičkih struktura i funkcija** Ja – **self** (*psihička struktura, nije doživljaj sebe ili slika o sebi*)

- OSNOVNA INTERAKCIJA: DIJADNA STRUKTURA MAJKA – DETE
 - Majka – bilo koja osoba koja brine o bebi na majčinski način i predstavlja onu sredinu koja je *neophodna za preživljavanje*
 - RAZVOJ UROĐENIH DISPOZICIJA KROZ INTERAKCIJU SA MAJKOM

- Atributi Ega –“Ja”:
 - Kohezivnost** (doživljaj celovitosti i kontinuiteta)
 - Snaga** (doživljaj životnosti i energičnosti)
 - Harmonija** (doživljaj uravnoteženosti i organizovanosti)

Preobražavajuće pounutrenje (transformaciona internalizacija) – proces izgradnje i razvoja psihičkih struktura zahvaljujući OSNOVNOJ INTERAKCIJI:

- **Osnovna usklađenost između majke i bebe** – omogućava adekvatno prepoznavanje i tumačenje bebinih signala (da li je gladna ili bolesna)
- **Optimalno frustriranje (osujećenje) nagonskih potreba deteta** – ni predugo odlaganje ni ispunjavanje odmah svih želja bebe (napuštanje bebe na više sati – trauma)
- ❖ **Proces pounutrenja (internalizacije)** slika (predodžbi) značajnih osoba i njihovog preobražavanja u strukture i funkcije Ja:
 - Sposobnost regulacije osećajnih stanja
 - Sposobnost podnošenja odvojenosti od značajnih osoba
 - Sposobnost odlaganja zadovoljenja nagonskih potreba
 - Sposobnost tolerancije frustracija....
- **NEADEKVATNOST OSNOVNE INTERAKCIJE → PROBLEMI U IZGRADNJI STRUKTURA EGA (DEFICITARNA STRUKTURA)**
 - Pokušaj **kompenzacije manjkavosti u strukturi Ega** vezivanjem za osobe koje umesto njih obavljaju određene funkcije Ega (lažna slika o sopstvenoj celovitosti i uravnoteženosti)

Poređenje psihoanalitičkih modela razvoja ličnosti

- Značaj sva 3 fakora razvoja ličnosti (**biološki, sredinski i samoaktivnost**)!
- **MODEL DEFICITA** – rani razvoj (do 2. godine), blizak **modelu sazrevanja (dispozicije)** za razvoj ličnosti: *Razvojni program Ja* – Kohut, *Istinsko Ja – Vinikot, Idiom* – Bolas)
- **MODEL KONFLIKTA** – kasniji razvoj (od 2. godine) – blizak **modelu prilagođavanja** (rezultat uspešnog procesa **socijalizacije**: stvaranje **Superega** kroz **prevazilaženje Edipalnog konflikta**)

PSIHOANALITIČKI MODELI RAZVOJA LIČNOSTI		
	MODEL DEFICITA	MODEL KONFLIKTA
MODEL RAZVOJA	Sazrevanje	Prilagođavanje
PRESUDNA INTERAKCIJA	Dijadni odnos	Trijadni odnos
NAGLASAK U RAZVOJU	Psihička struktura	Grupna dinamika
NEOPHODAN SREDINSKI FAKTOR	Usklađenost sa majkom + optimalno osujećenje	Roditeljski par koji poštuje zabranu incesta i oceubistva
BAZIČNI PROCES RAZVOJA	Preobražavajuće pounutrenje	Identifikacija sa roditeljima
OSNOVNI REZULTAT	Sposobnost regulisanja osećajnih stanja	Super-Ego

NIVOI ORGANIZACIJE LIČNOSTI

- Izučavanja ranog razvoja ličnosti – bolje razumevanje i objašnjenje dinamike teških poremećaja ličnosti
- Otto Kernberg – nivoi organizacije ličnosti s obzirom na to da li je osoba savladala osnovne razvojne zadatke (do 3. godine):

1) RAZDVAJANJE PREDSTAVA SEBE OD PREDSTAVA DRUGIH

- Beba ne razlikuje predstave sebe (*self-representation*) od predstava drugih (*object-representation*)
- Pravljenje razlike između predstava sebe i drugih → stvaranje granice između unutrašnjeg i spoljašnjeg sveta (*psihičkog sveta i sveta objekata*)
 - ❖ Uspeh – čvrsto uspostavljanje granica ličnosti i jasno razlikovanje šta pripada unutrašnjem a šta spoljašnjem svetu
 - ❖ Neuspeh – nerazlikovanje opažanja stvarnih objekata od halucinacija

2) INTEGRACIJA KONTRADIKTORNIH PREDSTAVA SEBE I DRUGIH

- Spajanje različitih kontradiktornih predstava o sebi i drugima u jednu celinu
- Detetu je teško da razume da se za isti objekt (majku) vezuju suprotstavljena osećanja ljubavi i mržnje
- Proces integrisanja kontradiktornih predstava – spor i bolan
 - ❖ Uspeh – slike celovitih objekata, sposobnost za osećanje krivice i sposobnost za brigu o drugom čoveku
 - ❖ Neuspeh – slike parcijalnih objekata

- Tri nivoa organizacije ličnosti:

- NEUROTIČNI – savladana su oba razvojna zadatka
- GRANIČNI – savladan je prvi razvojni zadatak, drugi nije
- PSIHOTIČNI – nijedan razvojni zadatak nije adekvatno rešen

MEHANIZMI ODBRANE KAO MEHANIZMI RAZVOJA

- **Frojd** – karakteristična **odbrambena aktivnost histeričnih pacijenata** usmerena na predstave koje mogu izazvati neugodna osećanja u cilju zaštite od njih
- **PSIHIČKE ODBRANE** – psihički procesi usmereni na **očuvanje integriteta (celovitosti) psihičkih struktura**
- **Ego** – nosilac **odbrane** i **instanca ličnosti** koju treba zaštititi od opasnosti
- **MEHANIZMI ODBRANE** osiguravaju **PROCES RAZVOJA EGA** (struktura Ja), a vremenom postaju **SASTAVNI DEO EGA**
- Modeli odbrane ega:
 - **Barijera protiv draži** – zaštita Ega od **spoljašnjih draži**
 - **Mehanizmi odbrane** – zaštita Ega od **unutrašnjih draži**

- **Mehanizmi odbrane – različiti oblici psihičke energije kojima se Ego štiti od povreda i čuva dobru sliku o sebi**

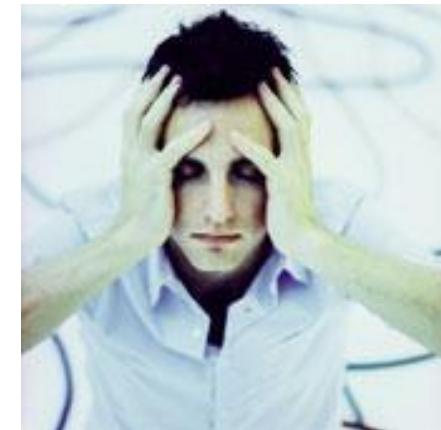
PRIMITIVNI MEHANIZMI – u ranom razvoju:

- **Cepanje** – *osnovni primitivni mehanizam*; razdvajanje celovitog objekta na parcijalne delove “dobar” i “loš”; odvojene predstave sebe i objekata i kontradiktorne predstave (ljubav i mržnja)
- **Projekcija** – izbacivanje iz sebe i smeštanje u drugog nepoželjnih osobina, osećanja, želja i objekata
- **Projektivna identifikacija** – složen mehanizam odbrane, u kom postoji fantazija da je moguće kontrolisati projektovane delove sebe i na taj način oštetiti drugu osobu uz istovremeni strah od proganjanja i gubitka sebe
- **Primitivna idealizacija** – investiranje predstava objekta na način da on dobija izuzetnu vrednost pa se teži stalnom boravku u prisustvu njega
- **Obezvredivanje** – investiranje predstava objekta na izuzetno negativan način
- **Omnipotencija** – pozitivno investiranje predstava Ja; doživljaj svemogućnosti, verovanje da sopstvene akcije i misli mogu uticati na druge osobe, pojave i promene u socijalnoj sferi (magijsko mišljenje)
- **Poricanje** – negiranje određene draži

ZRELI MEHANIZMI – kasnije tokom života:

- **Potiskivanje** – *osnovni zreli mehanizam*; guranje neprijatnih predstava u nesvesno s težnjom da tamo i ostanu, javlja se u Edipalnoj fazi (polne želje da se bude sa jednim roditeljem i neprijateljske želje prema drugom)
- **Identifikacija** – poistovećivanje osobe sa slikom objekta (značajne osobe) i preobražavanje po uzoru na njega (učenje i usvajanje određenih oblika ponašanja; blizak pojmovima učenje po modelu i socijalizacija)
- **Pomeranje** – konstantnost želje uz promenu objekta želje
- **Regresija u službi Ega** – namerno, svesno vraćanje osoba na ranije nivo funkcionisanja, bez straha da će izgubiti svoje ja (u umetnosti, u igri sa decom, ljubavnim partnerima)
- **Racionalizacija** – težnja za nalaženjem smislenih i moralno prihvatljivih objašnjenja za svoje postupke koji osobu dovode u neprijatan položaj (“Kiselo grožđe”, “Sladak limun”) – *najčešći mehanizam odbrane*
- **Reakcionalna formacija** – izgradnja osobina ličnosti suprotnih potisnutoj želji (stidljivost – egzibicionističke sklonosti)
- **Sublimacija** – sposobnost psihe da preobrazi energiju libida u društveno poželjne i korisne oblike aktivnosti (*najrazvijeniji mehanizam odbrane*)

ISHODI RAZVOJA LIČNOSTI

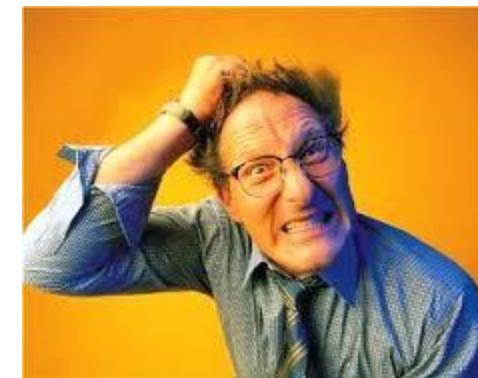
□ **PSIHIČKA STRUKTURA** se postepeno formira zahvaljujući **interakciji osobe sa socijalnom sredinom**

- **Značaj interakcije majka-dete** – način na koji se majka odnosi prema detetu i njegovim potrebama (**usklađenost i optimalno osujećenje**)
- **Značaj mehanizama psihičke odbrane** – izlaženje na kraj sa neprijatnim stanjima

□ **OSUJEĆENJE (FRUSTRACIJA)** – prepreke i teškoće koje ometaju zadovoljenje čovekovih potreba

- **Neposredna posledica** – stanje napetosti, nemira i nezadovoljstva – aktiviranje mehanizama odbrane
- **Preveliko osujećenje** – traumatizovanje osoba
- **Premalo osujećenje** – nedovolja otpornost osobe na krize
- **Optimalno osujećenje** – najpovoljnije za razvoj

□ **FRUSTRACIONA TOLERANCIJA** – mera do koje je osoba u stanju da toleriše osujećenja (frustracije)

EFEKTI OSUJEĆENJA		
	POZITIVNI	NEGATIVNI
TRENUTNA REAKCIJA	Negativna osećanja	Trauma
TRAJNE POSLEDICE	Sazrevanje (integracija) ličnosti	Psihički poremećaji
OSOBINA	Frustraciona tolerancija	Frustraciona netolerancija

PSIHIČKI POREMEĆAJI – loše psihičko funkcionisanje osobe, koje se procenjuje kao relativno trajna neprilagođenost sebi i/ili drugima

- Procena od strane drugih i samoprocena
- **Ego-sintoni simptomi** – psihoze (problem se doživljava kao integralni deo ličnosti - kao 1 od osobina; ne postoji nastojanje da se reši)
- **Ego-distoni simptomi** – neuroze (problem smeta; nastojanje da se reši)

- **Podjela psihičkih poremećaja:**

- Psihoze – shizofrenija, paranoja i afektivni poremećaji (manično-depresivna psihosa)
- Granični poremećaji – razni poremećaji ličnosti (shizoidna, granična, paranoidna, narcistička, manična, histerična, asocijalna, antisocijalna)
- Neuroze – fobije i opsesivno-kompulzivni poremećaji (OKP)

	VRSTE POREMEĆAJA	
	NEUROZE	PSIHOZE
TEST REALNOSTI	Prisutan	Odsutan
IDENTITET	Integrisan	Difuzan
MEHANIZAM ODBRANE	Potiskivanje (neću da znam)	Cepanje (to nisam ja)
SIMPTOMI	Ego-distoni (imam problem)	Ego-sintoni (takav sam)

ZRELA/PRILAGOĐENA LIČNOST

- Različiti autori – različite definicije i različiti atributi zrele ličnosti
- Freud – zrela ličnost je sposobna da vodi aktivan život i da uživa u njemu
 - Sposobnost za rad
 - Sposobnost za ljubav

❖ **ZRELA LIČNOST JE SPOSOBNA DA RADI I VOLI!**